

K R O N İ K

SİYASÎ İLİMLERLE HUKUK ARASINDAKİ MÜNASEBET VE BİR SİYASÎ İLİMLER FAKÜLTESİNDE HUKUK ÖĞRETİMİNİN MAHİYETİ, MUHTEVASI, METODU

Doç. Dr. İlhan UNAT

1958 yılı nisan ayında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde yabancı profesörlerin de katılmasıyla bir «Mukayeseli Hukuk Öğretimi» konferansı toplanmıştı. Bu konferansta yaptığım «Siyasî ilimlerle hukuk arasındaki münasebet ve bir siyasî ilimler fakültesinde hukuk öğretiminin mahiyeti, muhtevası, metodu» konulu tebliğin İngilizce bir özeti «Comparative Legal Education - The Papers of the Ankara Conference on Comparative Legal Education» (Ankara 1959) adlı kitapta yayımlanmıştır. Fakültemiz lisans programının yeniden düzenlenmesi amacıyla Fakültemiz Genel Kurulunda yapılmakta olan çalışmalar Siyasal Bilgiler Fakültesinde hukuk öğretiminin yeri ve muhtevâsı sorunu üzerine dikkati toplamış bulunmaktadır. Fakültemizin olumlu istikamette gelişmesi hepimizin ortak kaygımız olduğu için, Fakültemiz öğretiminde hukukun yeri üzerinde, sözü geçen tebliği hazırlarken tesbit ettiğim, bugün için de değişmemiş bulunan düşüncelerimi meslektaşlarımın ilgisine sunmanın, sorunlarımızın çözümüne mütevazî bir katkı getirebileceğimi umdum.

Aşağıdaki metin 10 nisan 1958 günü, sözü geçen konferansta yapılmış olan tebliğdir. Bu metni bugün kaleme alsaydım daha arı bir türkçe kullanma çabasında bulunurdum.

eylül 1965

İ. U.

Konuşmamın birinci kısmı siyasî ilimlerle hukuk arasındaki münasebetin araştırılmasına tahsis edilmiştir. Bu münasebeti araştırırken yapacağımız müşahedelerin ışığı altında konuşmamın ikinci

kısımında bir siyasî ilimler fakültesinde hukuk öğretiminin mahiyeti, muhtevaı, metodu ne olmalıdır, sorularını cevaplandırmaya çalışacağım.

KISIM I

SİYASÎ İLİMLERLE HUKUK ARASINDAKİ MÜNASEBET

Siyasî ilimlerle hukuk arasındaki münasebeti tayin edebilmek için sırasıyla bu disiplinlerin konularını, metodlarını, siyasî ilimler ve hukuk öğretileriyle güdülen gayeleri karşılaştırmak yerinde olacaktır.

I. SİYASÎ İLİMLERİN KONUSU : SİYASÎ VAKIALAR VEYA İKTİDAR VETİRESİ .

Konuya girmeden ilimden kastettiğimiz manayı belirtmekte isabet vardır : Sosyal ilimler sahasında olduğumuza göre, ilmi sadece vakıalar arasındaki illiyet münasebetlerinin tesbiti şeklindeki dar manasında değil, fakat sistemli bilgi diye tarif edilebilecek olan geniş manasında anlamak icabetmektedir.

Siyasî ilimlerin sosyal ilimler arasında yer aldığında, yani siyasî ilimler ismi verilen sistemli bilgilerin cemiyet vakıalarına taallük ettiğinde şüphe yoktur. Ancak, sosyal ilimler bütünü içinde bazı disiplinlerin siyasî ilimler umumî başlığı altında toplanmasını muhik kılan kıstas nedir? Başka bir deyimle cemiyet vakıalarından hangileri siyasî ilimlere konu teşkil eder? Filhakika sosyal ilimler ve siyasî ilimler tâbirlerinin eş manalı olmadıkları muhakkaktır. Tetkik konusu insan cemiyeti olan bütün disiplinleri şumulüne alan sosyal ilimlerle siyasî ilimler arasında bir umum ve hususu mutlak münasebeti mevcuttur. Cemiyet vakıaları içinde yalnız «Siyasî Vakıalar» siyasî ilimlere konu teşkil eder. Hiç değilse siyasî ilimlerin konusunu tesbit bakımından, «Siyasî Vakıalar»dan insan cemiyetlerinde «İktidar» vetiresi ile ilgili bütün vakıaları anlamak gerektiği hususunda bir görüş birliğinin mevcut olduğu söylenebilir. Benimsediğimiz bu görüş tarzına göre iktidarın zilyedi bulunan şahıs, organ ve müesseselerin tayini, iktidarın bunlarda tecellisini sağlayan âmiller, bunların birbirleriyle ve iktidarın pasif süjesi olan insan toplulukları ile münasebetleri, iktidarın müessiriyetini sağlı-

yan maddî müeyyideler, kısaca cemiyette iktidarın teşkilâtlanma ve icrası «Siyasî Vakıalar»ı teşkil eder. Tetkik konusu bu vakıalar olan disiplinler de siyasî ilimlerdir. (1)

II. HUKUK VAKIASI BİR «SİYASİ VAKIA» DIR .

Hukukun yukarıdaki kıstasa göre bir «Siyasî Vakıa» olduğu muhakkaktır (2). Filhakika, hukuk ya iktidara zilyed olan organların kuruluş ve yetkilerini belirtmek suretiyle iktidarın teşkilâtlanma şekillerini tesbit etmekte, ya da riayeti mecburi, ihlâli maddî müeyyideler tatbikini tazammun eden hattı hareket kaideleri suretinde tecelli ederek iktidarın icrasını ilgilendirmektedir. Şu halde «Siyasî Vakıa» vasfı vuzuhla ortaya çıkan hukukun siyasî ilimler çerçevesi içinde yer alması zaruretiyi teyit ettikten sonra hukuk ilminin konusunu araştırabiliriz.

III. HUKUK İLMİNİN KONUSU .

Hukuk ilminin konusu ayrı çıkış noktalarından hareket etmek suretiyle farklı şekillerde tesbit edilebilir :

a) a priori ve teorik bir açıdan meseleyi ele alıp hukuk ilminin konusunu şöylece tayin mümkündür: Muayyen bir normlar bütünü içinde gerekli sistematizasyonu yapmak, sarahaten ifade edilmiş kaideler arasındaki münasebetlerden açıkça formüle edilmiş kaideleri istihraç etmek, bu normlar sistemi içinde mücerret ve umumî olarak vaz edilmiş veya müşahhas olarak tahakkuk etmiş ihtimallerin hangi kaidelerin delâletiyle nasıl hal şekillerine bağlanacağını araştırmak. Hukuk dogmatiği diye adlandırılan bu zihnî faaliyetin hukuk ilminin münhasır konusunu teşkil ettiği fikri, *exégèse* okulunun hakim doktrini temsil ettiği zamanlara nazaran bir hayli zayıflamış olmakla beraber, yine de çok geniş bir hukukçu kitlesinin kanaatına tekabül etmektedir.

Hukuk ilminin iştigal sahasını hukuk dogmatikğine inhisar ettirenlerin, hukuk ilmine diğer sosyal ilimlerle tedahül etmeyen, sa-

(1) Bkz. Charles Eisenmann, «On the Matter and Methods of the Political Sciences» in «Contemporary Political Science (A Survey of Methods, Research and Teaching)», UNESCO yayını, Paris 1950, sh. 91 - 131, sh. 91 - 93 de

(2) «Legislation is by its nature political; anything it covers and every matter to which it is applied becomes *ipso facto* matter for political science.» (Eisenmann, *op. cit.*, sh. 94)

yan maddî müeyyideler, kısaca cemiyette iktidarın teşkilâtlanma ve icrası «Siyasî Vakıalar»ı teşkil eder. Tetkik konusu bu vakıalar olan disiplinler de siyasî ilimlerdir. (1)

II. HUKUK VAKIASI BİR «SİYASİ VAKIA» DIR .

Hukukun yukarıdaki kıstasa göre bir «Siyasî Vakıa» olduğu muhakkaktır (2). Filhakika, hukuk ya iktidara zilyed olan organların kuruluş ve yetkilerini belirtmek suretiyle iktidarın teşkilâtlanma şekillerini tesbit etmekte, ya da riayeti mecburi, ihlâli maddî müeyyideler tatbikini tazammun eden hattı hareket kaideleri suretinde tecelli ederek iktidarın icrasını ilgilendirmektedir. Şu halde «Siyasî Vakıa» vasfı vuzuhla ortaya çıkan hukukun siyasî ilimler çerçevesi içinde yer alması zaruretini teyit ettikten sonra hukuk ilminin konusunu araştırabiliriz.

III. HUKUK İLMİNİN KONUSU .

Hukuk ilminin konusu ayrı çıkış noktalarından hareket etmek suretiyle farklı şekillerde tesbit edilebilir :

a) a priori ve teorik bir açıdan meseleyi ele alıp hukuk ilminin konusunu şöylece tayin mümkündür: Muayyen bir normlar bütünü içinde gerekli sistematizasyonu yapmak, sarahaten ifade edilmiş kaideler arasındaki münasebetlerden açıkça formüle edilmiş kaideleri istihraç etmek, bu normlar sistemi içinde mücerret ve umumî olarak vaz edilmiş veya müşahhas olarak tahakkuk etmiş ihtimallerin hangi kaidelerin delâletiyle nasıl hal şekillerine bağlanacağını araştırmak. Hukuk dogmatığı diye adlandırılan bu zihnî faaliyetin hukuk ilminin münhasır konusunu teşkil ettiği fikri, *exégèse* okulunun hakim doktrini temsil ettiği zamanlara nazaran bir hayli zayıflamış olmakla beraber, yine de çok geniş bir hukukçu kitlesinin kanaatına tekabül etmektedir.

Hukuk ilminin iştigal sahasını hukuk dogmatığına inhisar ettirenlerin, hukuk ilmine diğer sosyal ilimlerle tedahül etmeyen, sa-

(1) Bkz. Charles Eisenmann, «On the Matter and Methods of the Political Sciences» in «Contemporary Political Science (A Survey of Methods, Research and Teaching)», UNESCO yayını, Paris 1950, sh. 91 - 131, sh. 91 - 93 de

(2) «Legislation is by its nature political; anything it covers and every matter to which it is applied becomes *ipso facto* matter for political science.» (Eisenmann, *op. cit.*, sh. 94)

dece bu ilime has bir saha sağlamaktan hususi bir tatmin duymalarına hayret edilmez. Ancak acaba sosyal vakıanın giriftliği ve kaypaklığı yüzünden hudutları kesin hatlarla çizilmeğe müsait olmayan ve tedahüllere açık bulunan sosyal ilimler sahasında hukukun böyle imtiyazlı bir duruma sahip olduğu iddiasını gerçeğin müşahedesini de teyit etmekte midir?

b) Hukuk ilminin gerçek konusunu teorik bir açıdan ve bir sistemcilik endişesi içinde tesbite çalışmak yerine hukukçuların ilmî olmak iddiasını taşıyan eserlerinde ele aldıkları meseleleri gözden geçirmek hukuk ilminin çerçevesini tayinde daha realist bir hareket şekli olur. Böyle yapıldığı takdirde hukuk ilmi çalışmalarında hukuk dogmatizminin yanı başında ve ondan aşağı kalmamak üzere pozitif hukuku - yani teşriî organların ısdar ettikleri hukuku değil, fakat «mahkemeler tarafından tatbik edilen» ve teşriî organlardan sadır olan yazılı kaidelerden çok farklı olabilecek olan hukuku - tesbit etme faaliyetinin yer aldığı görülür. Nihayet, hukukçuların zaman zaman «hukukî vakıa» ile diğer sosyal unsurlar arasındaki illiyet rabitalarını araştırma teşebbüsünden de kendilerini alıkoyamadıkları kolayca müşahede edilebilecek bir keyfiyettir (3).

Hukuk ilminin konusunun hukuk dogmatizmine inhisar ettiği tezini hararetle savunan hukukçular tarafından bile, tabir caizse adeta insiyakî olarak, kadronun böylece genişletilmesi, sosyal gerçeği başarı ile aksettirmenin sun'î tahditlerle bağdaşamadığının bir delilidir. Başka bir deyimle, müşterek tetkik sahası olan insan cemiyetinin mudil yapısı yüzünden sosyal ilimlerin alın yazısı olan tedahüllerden hukuk ilmi de, mevcut iddialara rağmen, masun kalamaktadır. Hukuk ilminin ampirik bir şekilde tesbit ettiğimiz konusu siyasî ilimlerle hukuk arasında konu bakımından mevcut tedahül belirtmemiz imkânını sağlayacaktır.

IV. HUKUK İLMİNİN KONUSU İLE SİYASÎ İLİMLERİN KONUSU ARASINDAKİ TEDAHÜL .

Hukuk ilminin kendisine has sahası addedilen hukuk dogmatizminin siyasî ilimler çerçevesi içindeki yerine ileride temas fırsatını bulacağız. Şimdilik dikkatimizi hukuk ilminin iştigal ettiği diğer iki sahaya yöneltirsek burada siyasî ilimci ile hukukçunun tetkik sahaları arasında ayniyet bulunduğunu müşahede edebileceğiz. Filhakika, mer'î hukuku tesbite gayret eden hukukçu cemiyette ik-

(3) *Ibid* ., sh. 102 - 103

tidarın aktüel tecelli şeklini, idare edenlerle idare edilenler arasındaki fiilî münasebeti açıklamaya çalışmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Bu ise doğrudan doğruya siyasî ilimcinin görevine dahil bulunmaktadır. Yine hukuk kaidesi ile diğer sosyal unsurlar arasındaki illiyet rabitalarını araştırma gayreti ele alınırsa, bu çeşit faaliyetin de, vakıaları tesbitten sonra genellemelere ve illî kanunlara varmak suretiyle dar manada ilim seviyesine yükselmek iddia ve çabasında bulunan siyasî ilimlerin iştigal sahasına tecavüz ettiğini teslim etmek gerekir.

Görülüyor ki hukuk ilminin konusu ile siyasî ilimlerin konusu arasında geniş bir tedahül mevcuttur. Acaba müşterek konular her iki disiplin tarafından farklı metodlarla mı incelenmektedir, yoksa konu iştiraki metodların da aynı olmasını mı istilzam etmektedir?

V. HUKUK İLMİNİN METODU İLE SİYASÎ İLİMLERİN METODU ARASINDAKİ AYNİYET (4)

Bir hukuk dogmatik problemi bahis konusu olduğu anda bu problemin çözülmesinde kullanılacak metod zarurî olarak, zihnî faaliyetin «*prèmisse*» lerini teşkil eden kaideler takımının çizdiği çerçeve içinde mantikî istidlâl yoludur. *Dogmatico — déductif* diye adlandırılan bu metod, üzerinde çalışılan konunun zarurî olarak tayin ettiği bir methodtur.

Bunun dışında da, hukukun ve siyasî ilimlerin müşterek iştigal sahalarında mevzudaki iştirak, konunun üzerine eğilen şahıs ister hukukçu, ister siyasî ilim müntesibi olsun, tek bir metodun kullanılmasına sevkeder. Gerek mer'î hukuk kaidelerinin tesbiti, gerek bu kaidelerin bu vasfı kazanmasını hazırlayan sosyal âmillerin ve bu kaidelerin sosyal tesirlerinin tayini, bu münferit münasebetlerden illî kanunlara yükselme gayreti pozitif ilimler metodunun sosyal ilimler sahasına adapte edilmiş şekli olan sosyolojik metodun kullanılmasını icabettirir.

Demekki müşterek konular üzerinde uğraştıkları müddetçe hukukçu ve siyasî ilimci aynı metodu kullanmak mecburiyetindedirler. Bu metod, konuya göre, sosyolojik metod veya *dogmatico — déductif* metod olacaktır. Derhal belirtmek icabeder ki hukuk ve siyasî ilim müntesibinin müşterek iştigal sahası daha ziyade hukuk

(4) Bkz. *Ibid.*, sh. 124 . 131

dogmatığının dışında kalacaktır. Ancak, siyasî ilimci de hukuk dogmatığı ile uğraşmak durumunda kaldığı takdirde başvuracağı metod zarurî olarak dogmatico - déductif metod olacaktır. Filhakika, sadece cemiyeti idare eden kaidelerin tesbiti faaliyetinin -ki siyasî ilimlerle hukukun müşterek iştigal sahasıdır- muayyen ahvalde bir hukuk dogmatığı problemi mahiyetini aldığına işaret etmek gerekir. Keyfiyet, meselâ yeni bir kanunun ısdarını hemen takibeden devrede böyledir. Henüz teşriî organdan sadır olan yazılı hukuk kaideleri kazaî ve idarî organlar tarafından muayyen bir şekilde yorumlanmak, kanunun boşlukları doldurulmak, hilâfına içtihat teessüs etmek durumlarının gerçekleşmesine fırsat olmamıştır. Bu vaziyette siyasî ilim müntesibi de mer'î hukuku gerçekte sadece *virtuel* mer'î hukuk durumunda olan teşriî organca ısdar edilmiş kaideler takımında arıyacak, böyle yaptığı müddetçe de hukuk dogmatığının sahasında kalacak ve ister istemez onun metodunu kullanacaktır.

Hukuk ve siyasî ilimlerin mevzularındaki tedahülü ve metodlarındaki ayniyeti tesbit ettikten sonra nazarlarımızı hukuk ve siyasî ilimler öğretimleri ile gözetilen gayelere çevirebiliriz.

VI. HUKUK VE SİYASÎ İLİMLER ÖĞRETİMLERİNİN GAYELERİ ARASINDAKİ İŞTİRAK .

Akademik planda hukuk ve siyasî ilimler fakülteleri tarafından verilen eğitimin gayeleri şöylece telhis edilebilir :

a) Bir taraftan, hangi ilim kolunda yapılırsa yapılsın üniversite eğitiminin müşterek gayesi olan öğrenciyi tenkitçi bir ilim kafası ile teçhiz etmek, araştırma metodlarına vukufunu ve bunları kullanabilme melekesini edinmesini sağlamak, bilgisini sistematize edebilme kabiliyetini aşılama gayesinin hukuk ve siyasî ilimler fakültelerinde yapılan öğretimin de müşterek gayesini teşkil ettiğinde şüphe yoktur. Tabiatıyla her iki fakültede bu gayenin istihsalı için kullanılan malzeme aynı olmayacak, hukuk öğrencisi melekelelerini daha ziyade hukuk dogmatığı sahasında geliştirmek imkânını bulacak, buna mukabil siyasî ilimler öğrencisi cemiyet hayatının vakıalarına derinliğine nüfuz etmek kabiliyeti bakımından hukuk öğrencisine nazaran daha büyük bir şansa sahip olabilecektir. Ancak bu fark tesirini daha ziyade her iki öğretim şubesinin şimdi temas edeceğimiz pratik gayeleri ile ilgili olarak gösterecek, «Üniversite eğitimi» fonksiyonu üzerinde rol oynamıyacaktır.

b) «Üniversite eğitimi» fonksiyonunun yanı başında üniversite tahsili dallarının hiç değilse çoğunluğunun amelî bir gaye de gözettileri bir vakıadır. Bu amelî gaye cemiyetin çeşitli hizmet sahalarına adam yetiştirmektir. Bu bakımdan gerek hukuk, gerek siyasî ilimler tahsillerinin geniş sahalara adam yetiştirdikleri görülür. Bu sahalardan memleketten memlekete, üniversite eğitiminin teşkilâtlanma şekline, sosyal bünyenin hususiyetlerine göre değişmekle beraber, umumiyetle Avrupa ve hususiyle Türkiye için hukuk ve siyasî ilimler fakültelerine mahreç teşkil eden sahalardan kaba bir şekilde şöylece gösterilebilir:

Hukuk Fakültesi a) hakim, avukat, hukuk müşaviri gibi pratik hukuk sahasında çalışacak hukuk teknisyenleri, b) bilhassa amme idaresinin çeşitli kollarında vazife alacak, yüksek seviyede idarî mevkiler işgal etmeye namzet iyi vasıfta idareci yetiştirir.

Siyasî İlimler Fakültesi için muayyen teknik hizmetlere adam yetiştirmek daha ziyade arızî bir mahiyet arz etmektedir. Siyasî ilimler öğretiminin amelî gayesi bilhassa amme idaresinin çeşitli kollarında vazife alacak, yüksek seviyede idarî mevkiler işgal etmeye namzet iyi vasıfta idareci yetiştirmektir.

Şu halde hukuk ve siyasî ilimler öğretiminin gayeleri arasında da geniş ölçüde iştirak mevcuttur.

VII. HUKUK VE SİYASİ İLİMLER TEDRİS EDEN MÜESSESELERİN MÜSTAKİL MEVCUDİYETLERİ BİR İHTİYACA TEKABÜL ETMEKTE MİDİR?

Siyasî ilimler ile hukuk arasında mevzu, metod birliğini ve bu ilimlerin tedrisinde gözetilen gayeler arasındaki müşterek cihetleri tesbit etmiş bulunuyoruz. Teemmüllerimizin bu safhasında şöyle bir sualle karşılaşmamız mukadderdir: Mevzu, metod ve gaye bakımından bu derece yakınlık arzeden disiplinlerin tam bir kaynaşmaya gitmeleri ve bunun üniversite teşkilâtlanması plânına da inikâs ederek siyasî ilimler ve hukuk disiplinlerinin tek bir fakültede tedris edilmeleri sonucuna varılması tabii bir gelişme midir ve bu temenniye şayan mıdır?

Bu istikamette bir gelişmenin müşahhas örneğini meselâ Fransa'da son yıllarda tahakkuk ettirilen hukuk öğretimi reformunda görmek kabil midir? Bilindiği gibi bu reformla hukuk fakülteleri programlarına «Sosyal müessese ve vakıalar tarihi», «Milletlerarası müesseseler», «Malî müesseseler», «Siyasî ilim metodları», «Maliye ilmi ve tekniği», «Siyasî fikirler tarihi» gibi siyasî ilimler çerçeve-

sine giren dersler ilâve edilmiş ve bazı hukuk disiplinlerinin en yakın siyasî ilim sahası ile birlikte aynı ders çerçevesi içinde tedrisi yoluna gidilmiştir: «Anayasa Hukuku ve Siyasî Müesseseler», «Umumî Ceza Hukuku ve Kriminoloji» gibi.

Kanaatimce, hukuk fakülteleri programlarında yapılan reformla hemzaman olarak Fransa'da siyasî ilimler enstitülerinde kaydedilen gelişmeler, siyasî ilimler ve hukukun tek bir öğretim müessesesinde okutulması ile neticelenecek bir tekâmül seyrinden uzak olduğumuza delâlet etmektedir (5).

Gerçek durum şöyle ifade edilebilir: Hukukun vaktiyle haddinden fazla şekilci ve metinci bir anlayışla ele alınması, hukuk öğretiminde hususi hukuka amme hukukuna nazaran nisbetsiz derecede geniş yer ayrılması siyasî ilimlerin müstakil bir hüviyet kazanmalarında büyük rol oynamıştır. Siyasî ilimler bu müstakil hüviyeti aldıktan sonra sosyal gerçeğe derinliğine nüfuz imkânı artmıştır. Bu yeni imkândan faydalanmaktan hukukçular da müstağni kalamamış, onlar da siyasî ilimlerin ışık tuttuğu yeni araştırma sahalarını bu ilimlerin geliştirdiği araştırma metodları ile keşfe, hiç değilse hukuk kaidelerinin altında yatan ve onların teşekkülünde, tefsirinde ve yürürlükten kalkmasında müessir olan sosyal gerçekleri göz önünde tutmağa gayret etmişlerdir. Öte yandan siyasî ilimler tetkik sahaları olan cemiyette iktidarın teşkilatlanma ve icrasını «hukuk vakıası»ndan tecerrüt ederek incelemenin imkânsızlığını müşahede ettikleri ölçüde siyasî ilimler çerçevesi içinde hukuka daha fazla yer vermek ihtiyacını hissetmişlerdir.

İki disiplin grubunun karşılıklı olarak birbirlerinin sahalarına tecavüz etmek zaruretiyle karşılaşmaları gerçekte her iki sahanın da tek bir saha olmasının tabii bir neticesinden başka bir şey değildir. Bu saha bütün sosyal ilimlerin müşterek sahası olan insan cemiyetidir. Bu sahanın müşterek olması yüzündendir ki sosyal ilimlerin sosyal gerçeği kesin hatlarla aralarında bölüşmeleri tahakkuk edemez. «Bir sosyal ilmi diğerinden ayıran ancak alâka mihrakı olabilir» (6). Sosyal gerçeğin tesbiti ise, alâka mihrakları ve for-

(5) Bkz. Raymond Aron, «Political Science in France», in «Contemporary Political Science», sh. 48 - 64, sh. 63 de ve Lazare Kopelmanas, «Teaching and Organization of Research in the Field of Political Science in France», aynı kitap, sh. 647 - 654, sh. 651 - 652 de

(6) «Goals for Political Science (Report of the Committee for the Advancement of Teaching)», American Political Science Association yayını, New York 1951, sh. 131

masyonlarının ağırlık noktaları farklı olan ilim adamları tarafından yapılan araştırmalarla kolaylaşmış olur, farklı açılardan aynı noktaya müteveccih etüdler sosyal gerçeğin bütünü ile aydınlığa kavuşmasını mümkün kılar.

Dikkatimizi araştırma planından eğitim müesseseleri planına, hususiyle bunların verdikleri eğitimin pratik gayelerine çevirelim : Her iki müessesenin de idareci yetiştirmek gibi müşterek bir fonksiyon ifa ettiklerini görüyoruz. Yetiştirdikleri kimselere müşterek noktaları çok olmakla beraber siklet merkezleri farklı iki formasyon veren bu iki kaynaktan beslenmenin idarenin nef'ine olduğuna hiç şüphe yoktur. Hukuk dogmatik melekeleri daha ziyade gelişmiş idareciler idarenin «Hukuk devleti» icaplarına riayetini sağlamakta daha müessir olabilecekler, buna mukabil siyasî ilimler formasyonu almış idareciler de idareye daha fazla dinamizm ve müessiriyet getirebileceklerdir. Aynı kaynaklardan gelen idarecilerin müşterek noktaları çok olan bir formasyon almış olmaları idare cihazında zarurî tecanüsü, formasyonlarının ağırlık noktalarının farklı oluşu da sıhhatli bir muvazeneyi sağlayacaktır.

Böylece, konuşmamızın ilk kısmında

- a) Bir «siyasî vakıa» olmak dolayısıyla hukukun siyasî ilimler çerçevesi içinde yer almasının tabii bulunduğunu,
- b) Siyasî ilimlerle hukukun konu ve metodlarındaki ve bu disiplinlerin öğretimi ile güdülen gayeler arasındaki iştiraki,
- c) Buna rağmen her iki disiplin grubunu tedris eden müesseselerin müstakil varlıklarını muhafaza etmesindeki faydayı belirtmeğe çalışmış bulunuyoruz.

Şimdi, konuşmamızın ikinci kısmında, siyasî ilimler öğretiminin yapıldığı müesseselerde hukuk öğretiminin mahiyeti, muhtevası, metodu ne olmalıdır sorularını cevaplandırmaya gayret edeceğiz.

KISIM II

BİR SİYASİ İLİMLER FAKÜLTESİNDE HUKUK ÖĞRETİMİN MAHİYETİ, MUHTEVASI, METODU NE OLMALIDIR

I. DÜŞÜNCELERİMİZE İSTİKAMET VEREN UNSURLAR .

Kanaatimca, siyasî ilimler öğretimi çerçevesinde yapılacak hu-

kuk öğretiminin mahiyeti, muhtevası, metodu tesbit edilirken gözden uzak tutulmaması zarurî olan unsurlar şunlardır :

A) Cemiyet hadiselerini, bunlar meyanında siyasi müesseseler ve vakıaları sosyal bir veri olan hukuktan tecerrüt ederek incelemek imkânsızdır. Cemiyet hayatının her türlü tezahürü, ister hukuka uygunluk ister hukuka aykırılık şeklinde tecelli etsin; ancak «hukuk vakıası» ile karşılaştırmak suretiyle değerlendirilip tam bir idrake kavuşabilir. «Ubi societas, (ibi) jus» maxime'i sadece tarihî müşahedelerle teyit edilen bir vakıanın değil, fakat aynı zamanda ve bilhassa mantıkî bir zaruretin ifadesidir. Filhakika cemiyet bir düzenli beşerî münasebetler manzumesinden ibarettir. Hukuk ise beşerî münasebetlerin düzenli cereyan edebilmesinin zarurî şartıdır (7). Keyfiyet böyle ise cemiyeti hukuktan tecerrüt ederek tetkikin gerçeğe nüfuz imkânı vermeyen, ilmî olmaktan uzak bir zihnî davranışı temsil ettiğini söylemek hatalı olmaz.

B) Siyasî ilimler tedris eden müesseselerin pratik fonksiyonları icabı adam yetiştirdikleri sahalarda başarılı bir idareci olarak vazife görmek muayyen hukuk dallarında bilgi sahibi olmaya bağlıdır. Modern devlette idare cihazında teknik ihtisaslaşma hakimdir. Her ihtisas sahası da muayyen hukuk dallarının çerçevesinde faaliyet göstermekte, bu hukuka tabi olmakta, bu hukuku tatbik etmektedir. Şu halde idarenin her hangi bir sahasında yüksek kademedeki idareci olacak kimse o sahanın ihtiyaç gösterdiği hukuk dallarında bilgi sahibi olmak zorundadır.

C) Hukuk dogmatigi ile iştigalin kazandırdığı meleke, hukuk teknisyeni için olduğu gibi, idareci için de zaruri bir unsurdur. Zira idareci mer'i hukuku tatbik edecek olan kimsedir. Karşılaştığı müşahhas duruma verilmesi icabeden hal şeklini araştırarak, bunu yaparken de, hukuk kaideleri ile bağlı olduğuna göre, göstereceği zihnî faaliyet mahiyeti itibariyle, bir hakimin, bir hukuk müşavirinin düşünüş tarzından farklı olmayacaktır. O da önündeki müşahhas durumun unsurlarını hukuk bakımından tahlil ve bu duruma tatbiki gereken hukuk kaidesini tayin edecektir. Bu arada da, duruma tatbiki kabil sarih bir kaide yoksa, gerekli kaideyi sarih şekilde ifade edilmiş kaideler arasındaki münasebetlerden istidlâl yolu ile istihraç edecek, kısaca hukuk dogmatigi tekniğini kullanacaktır.

(7) Bkz. Gerald Fitzmaurice, «The General Principles of International Law Considered from the Standpoint of the Rule of Law», in «Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de La Haye», 92 (1957 II), sh. 5 - 227, sh. 38 de

İdarecinin hukuk dogmatığı ile işigalin kazandırdığı meleke ile teçhiz edilmesindeki fayda sadece meslek hayatında muhtaç olduğu bu melekeyi başarı ile kullanmasına inhisar etmemektedir. Daha yüksek bir planda, «hukuk devleti» idealinin gerçekleşmesi de geniş ölçüde idarecinin, hareket serbestliği sahasının hukuk kaide-leri tarafından çizilen hudutlarını tecavüz etmeme kabiliyetini ve itiyadını kazanmasına bağlıdır. Bu itiyadın edinilmesi ise, hukuk formasyonu almamış, münhasıran, herşeyden önce müessiriyeti sağlayacak bir teknik olarak mütalâa edilmeğe müsait «Amme İdare-si» esprisine kendini kaptırmış bir idareci için imkânsız denecek kadar güçtür. Bu itiyadı kazandıracak ve idarede müessiriyet zihni-yetinin zararlı olabilecek tesirlerini tadil edici bir emniyet supabı vazifesini görebilecek olan başlıca unsur hukuk dogmatığı tekniği ile ünsiyettir.

Tesbit ettiğimiz üç unsurun ışığı altında siyasî ilimler fakülte-sinde hukuk öğretiminin sırasıyla mahiyeti, muhtevası ve metodu hakkındaki düşüncelerimizi kısaca açıklayacağız.

II. SİYASİ İLİMLER FAKÜLTESİNDE HUKUK ÖĞRETİMİNİN MAHIYETİ .

Siyasî İlimler Fakültesinde yapılacak hukuk öğretiminde ağır-lık noktasını hukukun sosyal müessese tarafı teşkil etmek ve «hu-kuk vakıası» ile bu vakıanın tekevvününü hazırlayan sosyal âmiller ve «hukuk vakıası»nın cemiyet hayatının diğer unsurlarına vaki te-sirleri üzerinde ısrarla durulmak tabiidir. Hukuk Fakültesinde ya-pılan öğretimde nisbeten tâli durumda kalan bu münasebetler siya-sî ilimler fakültesindeki hukuk öğretiminin mihverini teşkil edecektir.

Hukuk dogmatığına gelince, bunun hukuk ve siyasî ilimler fa-kültelerinde tedris şekilleri mahiyet bakımından fark arzettiyecektir; ancak öğretim programını muayyen zaman çerçevesine sığdırmak ve muayyen disiplinler arasında ayarlamak zarureti hukuk fakültesine nazaran siyasî ilimler fakültesinde hukuk dogmatığına daha az yer verilmesini gerektirecektir. Bu yeri, bir taraftan siyasî ilimler bütünü içinde hukuk dogmatığına mübalağalı bir pay ayır-mıyacak şekilde yeteri kadar dar, öte yandan da siyasî ilimler öğ-retimi ile güdülen pratik gayenin tahakkuku bakımından ehemmi-yetine işaret etmiş bulunduğumuz hukuk dogmatığını kullanabilme melekesinin ve hukuk kaideleri içinde kalabilme itiyadının gelişme-sini sağlayabilecek kadar geniş tutmak lâzımdır. İtiraf etmek gere-kir ki bu ölçüyü sıhhatle tayin çok güçtür. Ancak, genç dimağlar

üzerinde mesut tesirler icra edebilecek hassas muvazeneler arama çabası eğitimciliğin güçlüğü mertebesinde zevkli misyonlarından biri değil midir?

III. SİYASÎ İLİMLER FAKÜLTESİNDE HUKUK ÖĞRETİMİNİN MUHTEVASI.

«Hukuk vakıası»nın bir «siyasî vakıa» olduğuna işaret etmiş-tik. Keyfiyet böyle ise hukuk disiplinlerinin siyasî ilimler fakültesinin programında yer almasından tabii bir şey olamaz. Ancak, çok yüklü bir matiyerin mahdut bir zaman çerçevesi içinde okutulması zarureti hukuk disiplinlerinin hepsine siyasî ilimler fakültesi programlarında yer vermeyi imkânsız kılar. Bir tercih yapmak, hukuk disiplinlerinin bazılarını program dışında bırakmak zarureti ile karşılaşılır. Yapılacak olan tercihin, eğitim müessesesinin gelişme seyrine, sosyal bünye içindeki fonksiyonuna tabi olarak memleketten memlekete ve müesseseden müesseseye farklı olması tabii bulunmakla beraber bu tercihe müessir olacak müşterek unsurları şöylece tesbit kabildir, sanırım:

a) Siyasî hayatı yani iktidarın teşkilatlanmasını ve icrasını doğrudan doğruya düzenleyen hukuk disiplinleri siyasî ilimler fakültesinin programlarında yer almak gerekir. Burada başlıca Anayasa Hukukunu, İdare Hukukunu, Devletler Hukukunu, Ceza Hukukunu zikretmek icabeder.

b) Siyasî ilimler fakültelerinin geleneksel olarak eleman yetiştirdiği idare sahalarının ihtiyaç gösterdiği hukuk disiplinlerine de siyasî ilimler fakültelerinin programlarında yer vermek gerekir. Siyasî ilimler fakültesinde farklı sahalara eleman yetiştirmek üzere çeşitli programlar varsa veya seçimlik dersler usulü kabul edilmişse bu disiplinlerin sadece ihtisas şubelerinin programlarında veya seçimlik dersler arasında yer alması tabiidir. Bu kategoriye girecek hukuk dallarına örnek olarak vergi hukuku, ticaret hukuku, iş hukuku, devletler hususi hukuku zikredilebilir.

c) Hukuk dogmatığı ile iştigalin kazandırdığı melekenin idareci için arzettiği ehemmiyeti belirtmiştik. Her hangi bir hukuk dalı az veya çok bu melekeyi vermekte rol oynarsa da, en fazla gelişmiş ve işlenmiş olan hukuk dalının tetkikinin bu bakımdan sağlıyacağı imkânlar diğer hukuk dallarına nazaran çok daha geniştir. Bu itibarla, bu vasfı taşıdığına şüphe olmıyan medenî hukukun öğretimine siyasî ilimler fakültesi programında hususi bir yer vermek iktiza eder.

d) Siyasî ilimler fakültesinde hukuk bilhassa sosyal bir müessese olarak ele alınmalı, tekevvününde müessir olan sosyal âmil-lerle münasebetleri ve sosyal muhit üzerindeki tesirleri ile birlikte incelenmelidir. Şu halde hukuk sosyolojisi dersinin programda yer alması münasip olur.

e) Maddî imkânsızlık siyasî ilimler fakültesi programında bütün hukuk disiplinlerine yer vermeye imkân sağlamıyacak ve belki de, aynı sebeple, programa dahil bazı hukuk disiplinlerinin hukuk fakültesine nazaran hiç değilse hukuk dogmatığı bakımından daha sathi okutulmasından kaçınılamıyacaktır. Şu halde bu boşluğu doldurmak için siyasî ilimler fakültesinin programına hukuk fakülte-lerindeki «hukuka giriş» derslerinden daha geniş bir «umumî hukuk» dersinin, tahsilin ilk senesinde veya senelerinde okutulmak üzere ithalinde büyük fayda vardır.

IV. SİYASÎ İLİMLER FAKÜLTESİNDE HUKUK ÖĞRETİMİNİN METODU .

Müşterek tetkik sahaları insan cemiyeti olmak itibariyle sosyal ilimlerin birbirlerinden kesin hatlarla ayrılamıyacağını ve sosyal ilimler için ayırıcı unsurun ancak alâka mihrakındaki farklılaşma olabileceğini belirtmiş, aynı sosyal gerçeğe derinliğine nüfuz şansının alâka mihrakları farklı olan sosyal ilimlerin ayrı ayrı açılardan tutacakları ışıklarla artacağı kanaatini açıklamıştım. Keyfiyet yalnız ilmî araştırma plânında değil, öğretim planında da böyledir. Öğrenci aynı sosyal vakıa üzerinde farklı sosyal ilimlerin verileri ile karşı karşıya getirilebildiği ölçüde sosyal gerçek üzerinde sıhhatli bir idrake kavuşabilir. Bu bakımdan siyasî ilimler öğrencisinin hukuk öğrencisine nazaran daha mücehhez olduğunu kabul etmek icabeder. Devletler Hukuku ile birlikte Milletlerarası Münasebetler, İdare Hukuku ile birlikte Ämme İdaresi, Anayasa Hukuku ile birlikte Siyasî Sosyoloji okuyan siyasî ilimler öğrencisi konuları müşterek, alâka mihrakları farklı disiplinlerin sağladığı bilgi ve zihnî davranışları karşılaştırıp sosyal gerçeğin tam idrakine varmak imkânına sahip olabilir. Yeterki profesör bu hususta kendisine gereği gibi rehberlik edebilsin. Siyasî ilimler fakültesindeki hukuk öğretiminde takip edilecek metod bu imkânı sağlamayı istihdaf eden bir metod olmalıdır. Profesör daima, tetkik konusu sosyal vakıanın hukuk dışı cephesine dikkati çekmeli, aynı meselede «hukukî» ile «hukuk dışı» arasındaki münasebetleri belirtmeli, hukuk disiplini ile mütenazır siyasî ilim disiplinleri arasında köprü kurmalıdır. Neticenin tatminkâr olması geniş ölçüde aynı gayretin mü-

tenazır disiplinin hocası tarafından da gösterilmesine, daha doğrusu her iki hocanın ekip halinde çalışmalarına bağlıdır.

Profesöre bu istikamette gayret sarfetmeğe en iyi imkân veren metodun münakaşa metodu ile takrir metodunun telifi olacağı kanaatindeyim. Böyle bir karma metod şu avantajları sağlayabilecektir: Profesör bir mesele ortaya atıp bu meselenin hukukî ve gayri hukukî veçhelerinin sınıfın aktif iştiraki ile tartışılmasını sağlayacak, bu çalışma tarzı, tetkik konusunun öğrencilerce bir bütün halinde idrakini kolaylaştıracak ve meselenin hukukî ve hukuk dışı veçheleri arasındaki bağları öğrencilerin kendi zihnî gayretleri ile keşfetmelerine imkân verecektir. Bunun yanında sağlanması icabeden bir husus da profesörün dersin seyrine hâkim olması, münakaşa neticesinde mihverinden fazlaca uzaklaşması mümkün olan dersi gerektiği anda mecrasına sokabilmek imkânını mahfuz tutabilmesidir. Profesör lüzum hissettiği anda münakaşayı derleyip toparlayıp kapatmak suretiyle takrir yoluna gitmeli ve dersin tabii mecrasında seyrini sağlamalıdır. Burada da öğretimin başarısı profesörün münakaşa ile takrir arasındaki ölçüyü ve üzerinde münakaşa açılacak noktaları tayinde göstereceği isabete bağlıdır.